

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546628> | LOG_0102

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

ri Mechanico utile est. Contra *Gomutu Mengate* h. e. Phlyctænas seu ignem silvestrem sicca ejus folia ufurpantur, si affectæ partes aqua, cui hæc folia fuere incocta, lavantur primum, ac dein tenui illorum pulvere adspargantur, atque porro obvolvuntur: Eadem hæc folia viridia & ollulæ *Bocassam* seu *Atsjar* ita inposita, ut illam bene obtegant; ac dein obturata hifce si fuerit, conservat condimentum ejus a putredine, nec vermes admittit, immo si jam adessent, inde morerentur, si folia essent ipsis superinposita: Juniora folia quoque pro *Bocassam* inservire possunt loco *Oelang*. Si ejus cortex fumo fuerit parum exsiccatus, conservatur melius, ut usui, si necessitas urgeat, inserviat, quum tam raro hæc arbor occurrat, ac proinde recens cortex non semper conquiri possit.

ren werden mede gegeten en tot Savor gebruikt: Het hout van de onderste stam is vry hard, ook wat geadert, en dienstig tot eenig timmer-werk. Tegens 't *Gomutu Mengate*, dat is vliegend vuur, werden ook zyne gedroogde bladeren gebruikt, als men de serigheden met 't water, daar dezelve in gekookt zyn, voor eerst wast, en daar na 't fyne poeder daar op strooit, en voorts bedekt of toebind: Dezelfste bladeren groen zynde, en op een potje *Bocassam* of *Atsjar* zodanig gelegd, datze 't zelve wel bedekken, en daar na toegebonden, behoud dezelve vers, bewaartze voor 't verrotten, en laat noit wormen daar in komen, ja al waren de wormen daar in, zo zullenze die doen sterven, als ze daar opgelegd werden. 't Jonge loof is ook bequaam om tot *Bocassam* te eeten, in plaats van *Oelangh*. Men kan ook de schorsse in den rook een weinig drogen, en dan zo bewaaren, om die in tyd van nood te gebruiken, nadien men deze boomen zo weinig vindt, en gevolgelyk de versche schorsse niet altyd bekomen kan.

CAPUT QUINQUAGESIMUM QUARTUM.

Songium. Ay Macuninu.

OB similitudinem, quam hæc arbor cum *Limonio* gerit, in hoc quoque libro illam locavi, dicamque altitudinem circiter attingere *Durionis*, cujus truncus ulnam fere crassus est, qui corticem gerit glabrum: Folia in ramorum summo ponuntur sine ordine arcte sibi juncta, uti in *Savor Catappan*, cum quibus maxime conveniunt, brevibus autem insident petiolis crassis, ultra binos pollices longis, hæc vero folia longissima sunt illorum, quæ in silvis occurrunt, quum longitudinem habeant a viginti usque in viginti quatuor pollices, septem vero vel octo pollices lata in junioribus. In vetustioribus enim non ultra sexdecim pollices longa sunt, & sex lata, quæ ab inferiore parte sensim angustantur, in superiore autem latissima sunt, leviterque acuminata: Nervus medius crassissimus est, ab utraque protuberans parte, costæ transversales crassæ quoque sunt, oppositæ, & parallelæ, foliorum oræ profunde ferratæ sunt.

In Ramorum summo, seu ex ala supremi folii rotunda & viridis apparet burfa inperialis magnitudinis, quæ in binas fese aperit lamellas, inter quas folium reconditur tenerum ac novum, quod ad ortum suum similem quoque gerit burfam, talique modo folia multiplicantur & excrefcunt, quæ peculiaris nota hujus arboris est characteristica: Flores ejus fructusque aliquid etiam particulare habent, quod a cæteris differt arboribus; Ejus enim flos proprie ex crasso componitur capite, quod crassis lamellis fructum includit, quæque arcte prius ipsi accumbunt, hæc autem lamellæ fese aperientes formam præbent rotundæ cupellæ, quæ albicat ac mox decidit, unde incolæ dicunt, putantque hunc fructum sine prægresso flore provenire.

Fructus hic recens post floris lapsum magnitudinem habet circiter pruni, sed dein excrefcit ad magnitudinem *Mali Aurantii*, ex rotundo compressus, inferius fovea inpressus, ubi brevi pedunculo fuit ramo nexus, bini tresve autem simul progerminant: Si fructus externe conspiciatur, haud male refert occlusum *Pæonie* florem, septem octove crassis, rotundis, & concavis imbricatis constans lamellis, harum binæ sibi mutuo oppositæ sunt extremæ, ac sic porro reliquæ, coloris squallide virentis seu ex cinereo & viridi quasi mixti, ad tactum est lanuginosus.

Si fructus hic penitus sit maturus, tum hæc lamellæ fese aperiunt, formamque alterius floris exhibent, caro autem interna tum conspicitur, quæ magnitudinem habet decorticati *Mali Aurantii*, atque eodem modo in plurimas ac plerumque in viginti cellulas seu segmenta est divisa, tenuibus distincta incisionibus, crocea, fuccosa, & mucosa, singula vero segmenta in carne sua habent recondita octo parva plana & fusca semina seu officula, seminibus *Solani* esculenti seu

LIV. HOOFSTUK.

Roos Appel-Boom.

OMde gelykenis, die dezen wilden boom met de *Lemoen-boomen* heeft, zo heb ik hem mede in dit tweede boek plaats gegeven, en zal daar van dan zeggen, dat hy ongeveer zo hoog is als een *Durioens-boom*, en in de ronte omtrent een vadem dik, hebbende ook een effene schorsse. De bladeren staan aan 't voorste der takken dicht achter malkander, en gelyken die van de *Savor Catappan*, daarze groote gelykenisse mede hebben, zonder ordre op korte dikke stelen, ruim 2. duimen lang, zynde deze bladeren wel van de langste, die men in 't *Wout* komt te vinden, te weten van 20. tot 24. duim, en 7. a 8. duim breed: wel te verstaan aan de jonge boomen, want aan de oude boomen zynze niet boven de 16. lang, en 6. breed: lopende na achteren allenkskens smal toe, en aan de voorste helft op 't breedste zynde, met een korte spitze: De middel-zenuwe is ook zeer dik, en aan weder zyden uitbuilende, de dwars-ribben zyn mede dik, evenwydig en staan meest regt tegen malkanderen, zynde ook aan de kanten grof gezaagt.

Aan 't voorste der takken, of aan de voet van 't uiterste blad ziet men een rond en groen beursjen, ruim zo groot als een *Ryksdaalder*, 't welk zig in 2. lappen opent, en daar in vind men een jonk blad, 't welk by zyn oorspronk mede een diergelyk beursje heeft, en zo zetten bun de bladeren al verder voort, zynde een merkteeken of eigen aart van dezen boom. De bloemen en vruchten hebben ook wat byzonders, en 't geen van andere bomen komt te verschillen: Want de bloem is eigentlyk een ronde knop, die met dikke schilferen de ingesloten vrucht bedekt, of digt daar aan legt, en welke schilferen bun openende, de gedaante van een rond kammetje maken, 't welk witachtig van couleur is, en straks afvalt, en daarom zeggen de *Inlanders* ook, dat de vrucht zonder bloeizel voortkomt.

De jonge vrucht is na 't afvallen van de bloem, ongeveer zo groot als een pruim, doch groeit daar na zo voort tot de grootte van een *Oranje-Appel*, uit den ronden en als wat plat gedrukt, achter met een kuil, daarze met een korte dikke voet digt tegens den steel aan zitten, 2. en 3. by malkander hangende: De vrucht van buiten beschouwt, gelykt niet qualyk een gesloten *Pejoni Roos*, met 7. en 8. dikke ronde en holle schilferen op malkander leggende, waar van 2. de buitenste zyn, en zo vervolgens de andere mede op malkander, van couleur vuil-groen of uit den grauwen en groenen onder een gemengt, en wolachtig in 't aantasten.

Als nu de vrucht volkomen ryp is, zo openen haar deze schubben, en blyven zo staan als een tweede bloem, tonende het binnenste vlees, 't welk nog al de grootte heeft van een geschilde *Oranje-Appel*, en ook op dezelfde manier in veele, of gemeenelyk in 20. stukken verdeelt, met dunne keepen onderscheiden, boog-geel, zappig, en slymerig, hebbende ieder stukje in zyn vlees omtrent 8. kleine platte en bruinachtige zaden, de zaden van *Solanum Esculentum* of *Trong* zeer gelyk, de smaak is tweederlei,

feu Trongi fimillima, fapor horum fructuum duplex est juxta diverfam & duplicem speciem. Prima faporem habet primo fatuum acidulum, fed per maturitatem vinofa est ac dulcefceit. In altera vero femper est fapor acidus, neque ex odore percipere quis poffet, fructum hunc esse acidum. Uterque tamen crudus & muria conditus editur atque ufurpatur, & Celebes incolae hos vehementer expetunt fructus: Apertum vero tale pomum cum denudata fua carne ac circumjectis lamellis diu ex arbore dependet, fed denuo fimul omnia decidunt, decerpuntur vero hi fructus, quamprimum lamellae hae fefe aperiunt.

Si trunci cortex incidatur, copiofus effluit fuccus, uti ex Manga arbore, fed in Gummi non exficcat: Ejus Lignum crassius constat fibris, quod molle, & inutile est.

Hujus arboris altera species in Celebe occurrit, mas dicta, forma, & crefcendi modo priori fimilis, fed nullos producit haec arbor fructus edules, ex capitibus enim, quae globuli luforii puerorum magnitudinem habent, nil aliud nisi flores squamofi progerminant, qui nullos veros proferunt fructus, & nullius ufus funt.

Nomen. Latine *Songium*, in Amboinae parte *Hoeamobel* dicta, *Aylaffalinu* & *Ay Macuninu*. Primum nomen denotat fructum, formam mixtam habentem ex *Lansis* & *Blimbinghis*, alterum vero indicat fructum acidum. In Celebe circa *Tambocco* vocatur *Songi* & *Menampa*. Boegenfibus *Songin*, Maccaffarenfibus & Malabarifibus *Songo*, Javanifibus *Sambu*.

Locus. In Amboina est arbor ignota, fed crefcit in filvis ad Borealem *Hoeamobel* partem, circa tractum *Naffawicum* prope *Nanat*, & post *Laale* in montibus. Copiofus occurrit in ora Celebes Orientali circa *Tambocco*, ubi tres ejus inveniuntur species, dulcis nempe, acida, & sterilis, feu *Mas*. Reperitur porro in tractu Boegenfi & Maccaffarenfi tam in filvis, quam circa aedes plantata.

Ufus. Apud illos populos, ubi hic fructus copiofe crefcit, loco Limonum acidorum adhibetur, crudus quoque editur, fi penitus fuerit maturus, vel folus, vel cum pauxillo Salis. Plurimum vero cum piscibus adcoquitur pro condimento acido. Fructus aperti muria condiuntur, infiar *Atsjar* & cum cibis ufurpantur. In Celebe multum expetuntur a febris laborantibus, ad fitim illorum exftinguendam, ut & a mulieribus gravidis, quae illos appetunt. Aperti hi fructus non diu confervari poffunt, quia facile putrefcunt, faporeque conquirunt fatuum infiar aceti debilis; Decidui fructus a terreftribus teftudinibus comeduntur, quae faepius sub his arboribus inveniuntur; Arboris lignum, fi ficcum fit, indurefcit, unde aptum est ad palos inde formandos.

Tabula Quadragesima Quinta

Dilleniā exhibet, quae *Songium Rumphio* vocatur.

OBSERVATIO.

Licet mirabiles fane & inimitabiles fere hujus arboris flores fructusque ab auctore nostro ob peculiarem forte formam non plenarie funt expreffa, ex auctoris tamen descriptione mihi constat, fi non eandem, faltem speciem esse admirandae arboris *Syalitae* dictae, quo nomine describitur in *H. Malab. tom. 3. & Tab. 38 & 39* eleganter exhibetur, quae omnino examinandae funt, vocaturque haec arbor *DILLENTIA* a *Linnaeo* in *H. Cliffort. pag. 221.* & in *Plukn. Mantiff. pag. 124.* *Malus rosea Malabarica Syalita dicta.* & a *Rayo* in *bist. pl. p. 1707.* Arbor Indica flore maximo, cui multae innascuntur filiquae.

na de twee zoorten, die men daar van vind: In de eene is ze in 't eerst laf-zuur, maar in de rypheit wertze ryns en zoetachtig: Doch in de andere is en blyftze zuur, en men zou uit den reuk niet kunnen afnemen of gewaar worden, dat deze vrucht zuur is. Evenwel werdenze beide, zo raauw als ingepeekeld, gebruikt en gegeten: En de Inwoonders van Celebes maken daar veel werks van. De geopende Appel blyft met zyn bloot vlees en de omftaande fchubben nog langen tyd aan den boom hangen, doch vallen ten laaften t'zamen af, maar men pluktze, zo dra menze geopent ziet.

Als men in de fchorffe des ftams bakt of kapt, zo loopt daar rykelyk of vry veel zap uit, gelyk uit de Mangasboom, doch het en ftolt tot geen Gom: 't Hout is grofdradig, ook week, en t'enemaal ondeugend.

Daar is van dezen boom nog een andere zoort op Celebes, die men mede het manneken noemt, aan wasdom en gedaante de vorige gelyk zynde, doch daar komen geen eetbare vruchten aan, want uit de knoppen, die in de grootte van een knikker zyn, komen niet anders voort dan fchubachtige bloemen, die geen regte vruchten geven, en dierbalven onbruikelyk zyn.

Naam. In 't Latyn *Songium*, in 't Amboins, op *Hoeamobel Aylaffalinu*, en *Ay Macuninu*. De eerste naam wil beduiden, een vrucht, die een gemengt fatzoen heeft van *Lansis* en *Blimbing*, en de andere is te zeggen zuurre vrucht: Op Celebes, omtrent *Tambocco*, hiet by *Songi* en *Menampa*, by de Boegif *Songin*, op *Macaffar* en *Maleys* *Songo*, op *Javaans* *Sambu*.

Plaats. Op Amboina is by onbekent, maar wast in 't wild op de noord-zyde van *Hoeamobel*, omtrent het *Naffawfe* gat, by *Nanat*, en achter *Laale* in 't gebergte: Overvloediger vint men hem op de Ooft-kust van Celebes, omtrent *Tambocco*, daar men 'er drie zoorten van heeft, als zoete, zuure, en onvruchtbare, of het *Manneken*: Voorts is by mede te vinden in 't Boegif en *Macaffaarfe* diftrict, zo in 't wild als by de huizen geplant.

Gebruik. By die *Natie*, daar hy overvloedig valt, werd de vrucht in plaats van zuure *Lemoenen* gebruikt: En zy werden ook raauw gegeten, alsze geheel ryp zyn, zo met als zonder zout: Doch het meeste werd by *Viffchen* gekookt, om de zop zuur te maaken. De geopende werden ingepeekeld, als *Atsjar*, en by de koft gegeten: Op Celebes werdenze veel gezocht voor koortzige menfchen, om den dorft te verftaan, en voor bevruchte *Vrouwen*, die beluft zyn: De geopende vruchten kan men niet lang bewaren, om datze licht verrotten, en een laffen fmaak krygen, even als verflagen *Azyn*. De afgevallene vruchten werden van de *Land Schild-padden* opgegeten, die men als dan onder deze bomen vind; zyn bout droogt bart op, en is bequaam om *Pangayen* daar van te maaken.

De vyf-en-veertigfte Plaat

Vertoont de *Dillenia*, welke *Songium* van *Rumphius* genaamt wert.

AANMERKINGE.

Schoon de wonderlyke bloemen en vruchten van dezen boom, mogelyk om derzelver byzondere gedaante met hunc deelen door onzen Schryver niet uitvoerig verbeeld zyn, zo blykt my egter uit de befchryving, dat zo dit niet dezelfde, ten minfte een zoort is van de *Syalita*, zo als die genaamt wert in het derde deel *Tab. 38* en *39* van de *Hor-tus Malabaricus*, welke is de *DILLENTIA* van *Linnaeus* in de *H. Cliffort. p. 221.* die van *Plukn.* in zyn *Mantiff. p. 124.* *Malus rosea Malabarica Syalita dicta*, genaamt wert, en van *Ray* in zyn *bist. pl. pag. 1707.* Arbor Indica, flore maximo, cui multae innascuntur filiquae.

Ad *Songium* pertinet *Sangius*, quem ex *Auctuarii* capite vigesimo nono huic subjungimus.

Tot het *Songium* behoort mede de *Sangius*, welke wy uit het 29. Cap. van het *Auctuarium* hier byvoegen.

Sangius est vasta & ample extensa arbor silvestris, ramos suos latissime spargens instar *Mangæ*, quæ dividitur in marem & feminam foliatura convenientes.

Primo; *Sangius Mas* seu *Sangi* altiore gerit truncum, rugoso cortice obductum exterius albicante seu cinereo, rami autem sunt incurvi, quibus folia insident solitaria, sed arcte juncta, quæ a 9 ad 14 pollicum longitudinem extenduntur, & quinque pollices lata sunt in vetustioribus arboribus, in junioribus vero 18 pollices longa, & 9 lata, quæ brevibus & crassiusculis sustinentur petiolis, ad oras acute dentata acsi spinosa essent, sed non profunde, inferius autem protuberant multis obliquis ac turgidis costis, sonora porro sunt, acidulumque habent saporem. Ramulorum extremum terminatur in planam burfam instar nummi sed magis oblongam, & a latere suo foliolum excrefcit, quod, quum sese aperit, aliud novum emittit folium, cui similis jungitur burfula.

Ex alis superiorum foliorum rotundus progerminat pedunculus minorem longus digitum, qui in binos alios dividitur, quorum singuli peculiare gerunt caput, & ex horum ortu tertius propullulat pedunculus, qui simile producit caput: Capitula hæc sunt rotunda, parum compressa, magnitudine *Limonis Nipis*, quæ externe obducuntur quinque concavis & crassis squamis rugosis & pilosis, quæ postea latius in femina describentur, quæque sese aperientes intus exhibent glebam ex crassis luteis filis constructam, quæ circa capitulum locantur, atque hæc simul rosæ formam præ sese ferunt, hoc autem medium tuberculum in fructum non excrefcit, totusque inutiliter decidit flos nudum relinquens petiolum.

Secundo; *Sangius Femina* trunco & foliis cum priore convenit, florumque capitula simili progermant modo, sed majora sunt, quum nempe aperta sunt, sex digitorum diametrum habent, quæ exterius quinque itidem subrotundis & crassissimis petalis instar cochlearis excavatis ornantur, quæ exterius coloris sunt flavi instar pomorum, ad oras autem tenuiora, horumque bina extrema minora sunt reliquis, quæ totum ambiunt fructum: Alia autem tria media maxima sunt, & in triangulo posita, simul Rosæ seu floris formam repræsentantia: In horum centro rotundum locatur pomum, quod speciem præ se fert decorticati *Aurantii Sinenfis* ex multis squamis compositum, in quavis autem squama seu plica mollius reconditur filum, seu stamen, quæ omnia sursum concurrunt & connectuntur: Poma hæc matura decidunt, saporem præbentia ex dulci acidulum, quam diu vero arbori adhærent, plerumque acidula sunt, odoremque habent instar *Aurantionum*.

In *Amboina* binæ hujus reperiuntur species, in *Celebe* autem quatuor, quarum prima *Mas* est supra descriptus: *Femina* vero tres observantur varietates, quarum prima externe flavescit, seu pomorum colorem gerit, quæ vulgarissima est: Secunda externe albescit, quæ dulcissima est: Tertia externe rubet instar coloris *Casomba*, hæc autem ob aciditatem raro cruda editur, & copiosissima ex arbore dependet, ita ut tota ejus coma sæpe rubra videatur.

Nomen. Latine *Sangius* arbor, & *Sangium* ejus fructus; in *Celebe* circa *Tambocco Sangi* & *Songi*; *Macassarice*, quod & tanquam *Malaice* etiam est *Boeboeken* h. e. lignum *Cofforum*, *Boeboe* enim *Coffum* denotat, quum ejus lignum cariosum est, & a *Coffis* plurimum exeditur: Ad borealem magis partem & ad montes circa *Toletam Dengen* vocatur, in *Java* *Copaal*, in regione *Loehoenensi* *Ay Macianinu* & *Ay Massaninu*, quod denotat fructum acidum instar *Bilimbing*.

Locus. In *Amboina* est exotica, sed in *Loehoe* regione occurrit at non copiose, frequentior est in *Celebe* tam in Orientali ejus plaga circa *Tambocco*, quam in Occidentali circa *Macassar*, & in montibus *Toletæ*. In *Java* etiam reperitur, sed ejus fructus ibi non editur, licet binarum palmarum latitudinem adæquet, ibique apris relinquitur.

Usus.

Sangius is een groote en wydduitgebryde *Woud-boom* zyne takken wyd uitspruitende gelyk een *Mangas-boom*, verdeelt in *Manneken* en *Wyfken* aan bladeren malkander gelyk.

1. *Sangius Mas* of *Sangi*, het *Manmetje* wert wat booger van *stam*, bekleed met een ruige schorsse, van buiten wit of na den graauwen trekkende, en de takken zyn krom, daar aan staan de bladeren enkeld, doch kort achter malkander, dezelve zyn van 9. tot 14. duimen lank, en 5. breed, aan de oude, doch aan de jonge boomen zyn ze 18. lank, 9. breed, staande op korte dikke steelen, aan de kanten scherp getandt als steekelig, doch niet diep, en van onderen bezet met veele schuinze en scherp uithullende ribbe, voorts styf, rammelend en zuurachtig van smaak. Het uiterste der ryskens eindigt in een plat beursje als een dubbeltje, doch lankwerpig, en heeft ter zyden een jong blad, 't welk zig openende voortbrengt, een ander jonk blad daar al wederom een beursje aanzit.

Uit den schoot der voorste bladeren komt een ronden steel voort, een kleine vinger lank, die zig in twee andere verdeelt, waar van ieder een byzonder bol draagt, uit dezen oorspronk komt den derden steel voort, dewelke een enkelde bol draagt. Deze bollen zyn rond of plat, in de grootte van een *Lemoen-Nipis*, buiten bekleed met 5. bolle en dikken schubben, ruig en haairig, gelyk hier na breeder in 't *Wyfke* volgt. Deze baar openende vertonen van binnen een klomp van dikke geele draaden, dewelke staan rondom een middel-bolletje, verbeeldende t'zamen de gedaante van een rose, doch het middelste bolletje werd tot geen vrucht, en de geheele bloem valt voor niet met al af, nalatende de bloote steel.

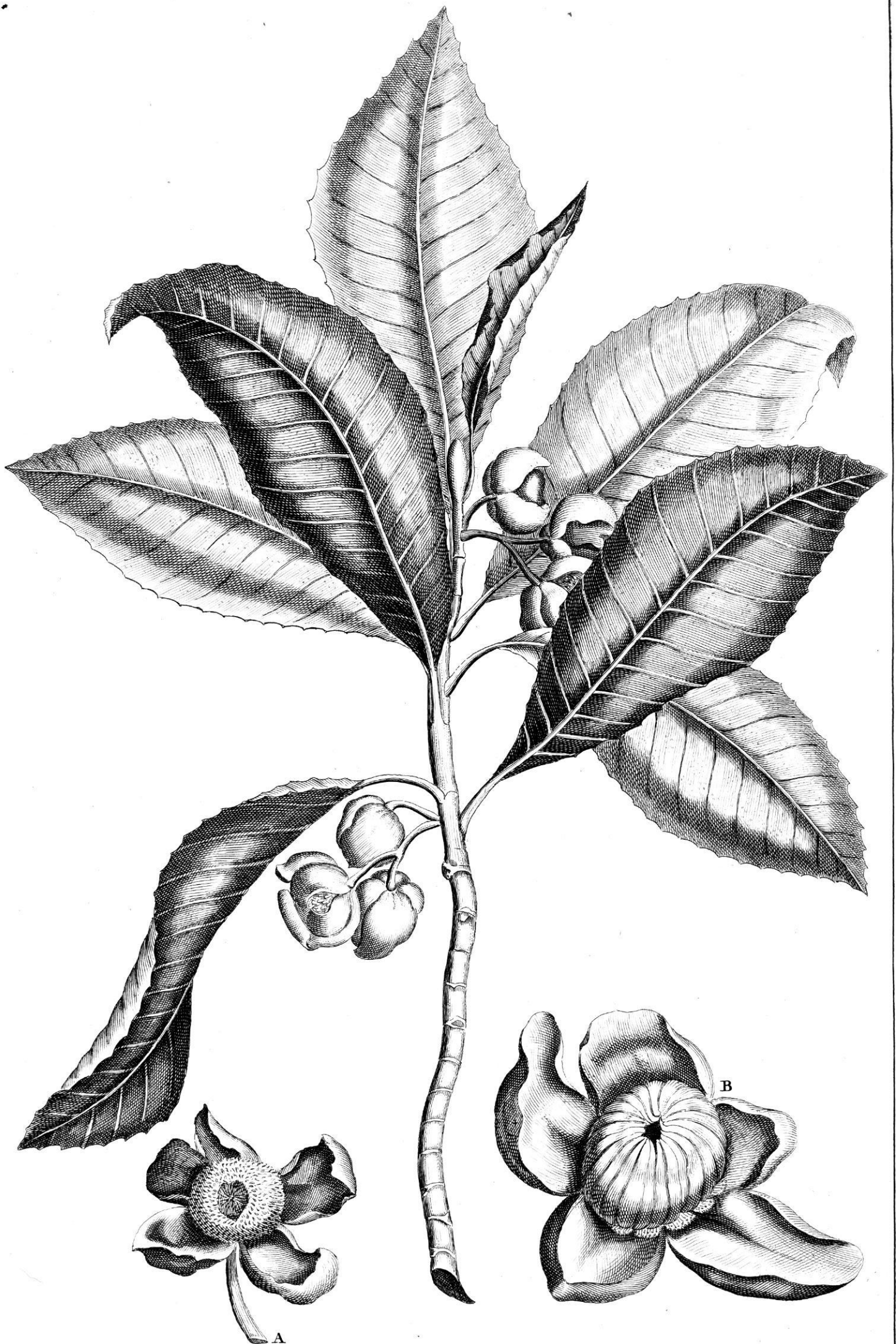
2. *Sangius Foemina* of het *Wyfke* is aan *stam* en bladeren het vorige gelyk, en de bloem-bollen komen op dergelyke manier voort, doch werden grooter, te weten, de geopende 6. vinger breed, hebbende van buiten vyf rondachtige en zeer dikke bladeren, bol als lepels, van buiten Appel-geel, en aan de kanten dun, hier van zyn de twee buitenste kleinder dan de andere, dewelke de geheele vrucht besloten gehouden hebben. De drie binnenste zyn de grootste, en staan in een drieangel, t'zamen uitmakende de gedaante van een bloem of rose. Binnen staat een ronden Appel, in gedaante van een geschildre *Sineze zoete Appel*, van veele ployen gemaakt, en in ieder plooy leid een weken draad, die t'zamen sluiten aan 't bovenste. De rype vallen geheel af, van smaak uit den zoeten en rynzen gemengt, doch aan den boom meest zuur, van reuk als *Oranje-Appels*.

Hier in *Amboina* hebben wy maar twee soorten, maar op *Celebes* vind men vier soorten, waar van de eerste het *Manmetje* is, hier boven beschreven. Van het *Wyfken* heeft men 3. veranderingen: De eerste is van buiten geelachtig of Appel couleur, welk de gemeenste is. De tweede zyn van buiten witachtig, dewelke men voor de zoetste acht. De derde van buiten roodachtig of *Casomba* couleur, werden van weinig raauw gegeten wegens baare zuurte, en hangen zo veel aan den boom, dat by rood schynt.

Naam. In 't *Latyn* *Sangius* den boom, en *Sangium* de vrucht. Op *Celebes* omtrent *Tambocco* *Sangi* en *Songi*, op *Macassar*, het welk men ook voor *Maleys* kan nemen *Boeboeken*, dat is worm-bout, want *Boeboe* is een bout-worm, dewyl zyn bout ligt wormsteekig wert. Wat noordlyker, en in 't gebergte omtrent *Toleta* noemd men hem *Dengen*, op *Java* *Copaal*, op het *Loboeneze Land* *Ay Macianinu* en *Ay Massaninu*, het welk wil zeggen een vrucht, die zo zuur is als *Bilimbing*.

Plaats. Hier in *Amboina* is by uitlands, maar men vind hem op het Landt van *Loehoe*, en dat maar weinige meerder vald by op *Celebes*, zo wel in 't Oosten omtrent *Tambocco*, als in 't Weste omtrent *Macassar*, en 't gebergte *Toleta*. Op *Java* vind men hem ook, doch werd aldaar niet gegeten. Hoewel zyne vruchten twee hande breed zyn, en werd aldaar voor de wilde *Verkens* gelaten.

Ge.

Ufus. Feminæ fructus, uti dictum est, crudi eduntur, sed oportet, ut in arbore ipsa matureſcant & sponte decidunt, quum non multum ab Aurantiis dulcibus sint diverſi, qui gratum præbent in arvis recrementum Oryzæ meſſoribus, quem in finem horti etiam ibi exſtruuntur ut ſitis exſtingui poſſit, ejus lignum quoque foco inſervit, quum ad ædes non valet nec durabile eſt. In Tambocco fructus crudi eduntur, & piſcibus etiam adcoquuntur, & in ſilvis etiam expectuntur ad ſitim ſedandam: Trunci cortex cum aqua contritus pro gargarismate adhibetur contra infantum aphthas. Folia menſarum orbibus inſerviunt, ut & mappis, qui vero rhagadibus laborant, cibum in hiſce deponere foliis nocet.

In Hort. Malab. part. 3. Fig. 38. Malabarice Syalita vocatur. Bracmanice Karinbalepala, Portugallice Fruita Eſtrelada. Belgis Roos Appel, nomenque Latinum in annotationibus Malus Roſea, quod optime mihi placet. Nomen Malabaricum denotat ſinceritatem: Partes autem floris & fructus ſeu pomi ample ibi deſcribuntur, quæ vero non omnes in Amboinenſi obſervantur.

Gebruik. De vruchten van het Wyſken, als gezegt, werden raauw gegeten, doch moeten aan den boom ryp werden, en van zelfs afvallen, wanneerze niet veel van zoete Appels verſcbillen, aangenaam in 't veld voor de Maayers van den ryſt, en dewelke Thuine maken om den dorſt te verſlaan, alwaar men ook het hout tot brand-hout gebruikt, want tot het timmeren deugt het niet, als zynde geenzints durabel. Op Tambocco werdenze raauw gegeten, en ook by Viſſchen gekookt, als mede in 't Bojch om den dorſt te verſlaan. De ſchorſſe des ſtams in water gewreven, en den mond daar mede geſpoelt, dient tegens de ſprauw der kinderen. De bladeren dienen tot tafelboorden en ſervietten, doch dewelke geſcheurde voeten, en kakbielen hebben, moeten haar koſt op deze bladeren niet leggen.

In Hort. Malab. part. 3. Fig. 38. wert by genaamt in 't Malab. Syalita. Bramminees Karinbalapala. Portugees Fruita Eſtrelada. In 't Duits Roos-Appel. En den Latynſchen naam in de aantekeninigen Malus Roſea gegeven, bebaagt my ook wel. De Malab. naam w'l beduiden Sinceritas, dat is opregtigheid. En de deelen van de bloem en Appel werden uitvoerlyker beſchreeven, doch werden niet alle aan den Amboinzen bevonden.

E X P L I C A T I O

Tabula Quadrageſima Sexta,

Quæ ramum exhibet Sangii, quæ Dillenæ quoque ſpecies eſt.

A. Flores Maris denotat.

B. Fructum femine.

U Y T L E G G I N G

Van de zes-en-veertigſte Plaat,

Dewelke verſtoont een Tak van het Sangius, welke mede een zoort van Dillenæ is.

A. Wyſt aan de bloem van het Mannetje.

B. De vrucht van het Wyſje.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1850-1851
1852-1853
1854-1855
1856-1857
1858-1859
1860-1861
1862-1863
1864-1865
1866-1867
1868-1869
1870-1871
1872-1873
1874-1875
1876-1877
1878-1879
1880-1881
1882-1883
1884-1885
1886-1887
1888-1889
1890-1891
1892-1893
1894-1895
1896-1897
1898-1899
1900-1901
1902-1903
1904-1905
1906-1907
1908-1909
1910-1911
1912-1913
1914-1915
1916-1917
1918-1919
1920-1921
1922-1923
1924-1925
1926-1927
1928-1929
1930-1931
1932-1933
1934-1935
1936-1937
1938-1939
1940-1941
1942-1943
1944-1945
1946-1947
1948-1949
1950-1951
1952-1953
1954-1955
1956-1957
1958-1959
1960-1961
1962-1963
1964-1965
1966-1967
1968-1969
1970-1971
1972-1973
1974-1975
1976-1977
1978-1979
1980-1981
1982-1983
1984-1985
1986-1987
1988-1989
1990-1991
1992-1993
1994-1995
1996-1997
1998-1999
2000-2001
2002-2003
2004-2005
2006-2007
2008-2009
2010-2011
2012-2013
2014-2015
2016-2017
2018-2019
2020-2021
2022-2023
2024-2025

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1850-1851
1852-1853
1854-1855
1856-1857
1858-1859
1860-1861
1862-1863
1864-1865
1866-1867
1868-1869
1870-1871
1872-1873
1874-1875
1876-1877
1878-1879
1880-1881
1882-1883
1884-1885
1886-1887
1888-1889
1890-1891
1892-1893
1894-1895
1896-1897
1898-1899
1900-1901
1902-1903
1904-1905
1906-1907
1908-1909
1910-1911
1912-1913
1914-1915
1916-1917
1918-1919
1920-1921
1922-1923
1924-1925
1926-1927
1928-1929
1930-1931
1932-1933
1934-1935
1936-1937
1938-1939
1940-1941
1942-1943
1944-1945
1946-1947
1948-1949
1950-1951
1952-1953
1954-1955
1956-1957
1958-1959
1960-1961
1962-1963
1964-1965
1966-1967
1968-1969
1970-1971
1972-1973
1974-1975
1976-1977
1978-1979
1980-1981
1982-1983
1984-1985
1986-1987
1988-1989
1990-1991
1992-1993
1994-1995
1996-1997
1998-1999
2000-2001
2002-2003
2004-2005
2006-2007
2008-2009
2010-2011
2012-2013
2014-2015
2016-2017
2018-2019
2020-2021
2022-2023
2024-2025

